

Titkos gondolatok

A dolgozatban felvetett jogintézmények közötti kapocs a titok: valaminek az elleplezése, elfedése. Ez ugyanúgy lehet a bűncselekmény elkövetésére ösztönző provokatív szándék, mint a bűnüldözési célú információszerezés titkos módja. Ez a két „intézmény” a tanulmány szorosan vett tárgya. A provokáció mint a bűncselekmény elkövetésében való együttműködés látszatának felkeltésével a tettes bűncselekmény végrehajtására való ösztönzése mind anyagi jogi (főként az elkövetői minőséggel összefüggő), mind eljárásjogi, mind kriminalisztikai (a beugráttással szerzett bizonyítékok felhasználhatóságával és a csapdaállítással kapcsolatos) kérdéseket vet fel. Korábbi kutatási tapasztalatok hívták fel a figyelmet ugyanakkor azokra a problémákra, amelyek a titkos információszerezés és a büntetőeljárás feljelentés körül keletkezhetnek.

A következő rövid tanulmány megírására az ihletet a korrupció témakörében végzett kétéves kutatások adták.¹ A dolgozatban felvetett jogintézmények közötti kapocs a titok, valaminek az elleplezése, elfedése. Ez ugyanúgy lehet a bűncselekmény elkövetésére ösztönző provokatív szándék, mint a bűnüldözési célú információszerezés titkos módja. A hangsúlyt ezúttal erre a két „intézményre” helyezem.

A provokáció mint a bűncselekmény elkövetésére ösztönző motívum

A korrupciós bűncselekmények nyomozása során több esetben előtérbe kerül az elkövető leleplezését szolgáló csapda állítása, illetőleg a bűncselekmény elkövetésének látszólagos ösztönzése, provokálása.

A provokációval mint a bűncselekmény elkövetésében való együttműködés látszatának felkeltésével a tettes bűncselekmény végrehajtására való ösztönzése mind anyagi jogi, mind eljárásjogi, mind kriminalisztikai kérdéseket vet fel. Anyagi jogi kérdés, hogy lehet-e a bűncselekmény elkövetőjének tekinteni azt, aki azért működik közre a tettes bűncselekményében, hogy utóbbi ellen büntetőeljárás induljon, noha adott esetben a tettesi cselekmény befejezettségére a provokátornak csupán a gondatlansága terjed ki.

¹ Egyes korrupciós ügyek vizsgálata a jogeset elemzés módszerével című OKRI-kutatás, illetve Eredményes bizonyítási módszerek és taktikák a korrupciós bűncselekmények bizonyításánál című OKRI-kutatás. Mindkét kutatást a 2008-as és a 2009-es évben végeztük Dunavölgyi Szilveszterrel és Finszter Gézával.

Az eljárásjogi és kriminalisztikai kérdések a beugratással szerzett bizonyítékok felhasználhatóságára és a csapdaállítás kérdéseire terjednek ki. Szintén eljárásjogi kérdés lesz, hogy lehet-e jogszerűen a bűncselekmény leleplezését szolgáló „beépített ember” az, akinek nincsenek büntetőeljárás-jogi jogosítványai, illetve amennyiben igen, azok milyen körben érvényesülhetnek. Ezzel ismét felszínre kerül a korábban már részletes vizsgálat alá vont materiális jogellenesség tana.² Az eljárásjogi és kriminalisztikai kérdéseket feszegető témakört a korábbi kutatások során felmerült jogesetek is szemléltetni fogják.

Anyagi jogi alapok

A provokáció a hazai anyagi büntetőjogban az úgynevezett *agent provocateur* tana körében nyert értelmezést. A francia eredetű fogalom a francia büntetőjogban alapvetően más értelemben szerepel. Rendszertanilag a bűncselekmény miatti büntetőjogi felelősséget kizáró külső eredetű erkölcsi kényszer³ esetei között, pontosabban a „provokált” tettes felelőssége kapcsán ismeretes. E tekintetben az állapítható meg, hogy amennyiben a provokáció olyan hatású, amely megszünteti a tettes akaratát, akkor a tettes a kényszer miatt nem vonható büntetőjogilag felelősségre. Ha viszont a provokáció nem szünteti meg teljesen a tettesi akaratot, a tettes továbbra is felelősséggel tartozik. A francia büntetőjogban az *agent provocateur* lényegében a rendőri provokáció esetkörét jelentette és jelenti, korábban a gazdasági bűncselekmények, napjainkban pedig a kábítószerrel való visszaélés kapcsán.⁴ A provokátor – amennyiben cselekménye a részességről szóló törvénycikk (NCP 121-7. cikk) alá illeszkedik – büntetőjogilag felelősséggel tartozik, mivel a francia büntetőjogban a motívum (indíték) jogilag közömbös.⁵ A francia büntetőeljárás törvény azonban tartalmaz egy olyan rendelkezést (CPP. 706-32. cikk 2. bek.), amely kizárja a rendőr felelősségét abban az esetben, ha a meghatározott bűnüldöző szervek engedélyével szerez meg, birtokol, ad át stb. kábítószer, illetve annak

² Lásd erről bővebben: *A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései. Társadalomra veszélyesség és büntetőjog-ellenesség* című OKRI-kutatás. Mészáros Á.: Adalékok a jogellenesség tanához. In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 46. OKRI, Budapest, 2009, 169–189. o.

³ Az erkölcsi kényszer a francia büntetőjogban lehet külső eredetű, amelynek két esete a fenyegetés (*menace*) és a harmadik személytől származó „provokáció” (*provocation émanant d'un tiers*), illetve belső eredetű (az elkövető érzelmei, szenvedélye miatti). A külső eredetű kényszer csak akkor minősül beszámítási képességet kizáró oknak, ha ellenállhatatlan, azaz ha megszünteti az elkövető akaratának szabadságát. Lásd erről bővebben: Stefani, G. – Levasseur, G. – Bouloc, B.: *Droit pénal général*. 16ième édition. Dalloz, Paris, 1997, 333–334. o.

⁴ Bouzat, P. – Pinatel, J.: *Traité de droit pénal et de criminologie*. Tome I. Dalloz, Paris, 1963, 262. o.; Pradel, J.: *Droit pénal général*. Cujas, Paris, 1995, 551. o.

⁵ Pradel, J.: i. m. 553. o.

szállítására, tárolására stb. szolgáló eszközt.⁶ Ez a szabály viszont a jogszabály engedélyét csak olyan cselekményekhez adja meg, amely nem szolgál a kábítószerrel való visszaélés bűncselekményének meghatározó okául. Tehát a nyomozó hatóság tagja csak olyan személynek ajánlhat kábítószerrel, akiről feltételezi, hogy kereskedő, és csak azzal az egyedüli céllal, hogy leleplezze őt. Napjaink híres francia büntetőjogásza, *Jean Pradel* az *agent provocateur* fogalmát a kábítószerrel való visszaélés esetén a rendőr cselekményére szorítja, és amennyiben a rendőr a „provokált” személy bűncselekményének meghatározó (determináló) okát szolgálja, akkor ez utóbbi kényszerre hivatkozhat, a rendőr pedig részesként felel. Ha viszont a rendőr cselekménye nem determinálja az elkövető cselekményét, akkor ez utóbbi kábítószerrel való visszaélés miatt felel, a rendőr pedig a jogszabály engedélye mint jogellenességet kizáró ok miatt nem követ el fogalmilag bűncselekményt.⁷ Tehát a rendőri provokáció csak akkor szünteti meg a tettes felelősségét, ha a bűncselekmény elkövetésére erkölcsi kényszerül szolgált, ellenkező esetben legfeljebb a tettes felelősségét enyhítő körülményként vehető tekintetbe.

A hazai büntetőjogban az *agent provocateur* lényegének újabb keletű megfogalmazása *Tokaji Géza* nevéhez köthető, aki az 1969. április 19-i lengyel btk.-ra hivatkozva tekintette *agent provocateur*nek azt, aki abból a célból bír rá más bűncselekmény elkövetésére, hogy ellene büntetőeljárás induljon.⁸ Tokaji nyomán ez a fogalom a mai magyar büntetőjogban a felbujtás körében nyert elhelyezést⁹, azonban mint arra *Heller Erik* korábban rámutatott, elvileg nincs kizárva a bűnsegéd vagy a társtettes kelepccét állító tevékenysége sem.¹⁰ Mindezekre tekintettel, *agent provocateur*ön (provokátor) azt az elkövetőt (felbujtót, bűnsegédet vagy társtettet) értem, aki azért működik közre a tettes bűncselekményében, hogy ellene büntetőeljárás induljon. Külön vizsgálatot igényel a provokátor büntetőjogi felelősségének kérdése.

Az *agent provocateur* cselekményének jogi megítélése korábban élénken foglalkoztatta a büntetőjog művelőit, mára azonban csak a Tokaji Géza által képviselt álláspont lelhető fel a jogirodalomban. Ennek lényege, hogy amennyiben az *agent*

⁶ Pradel, J. – Casorla, F. (eds.): *Code de procédure pénal*. Dalloz, Paris, 2001, 730. o.

⁷ Pradel, J.: i. m. 375., 553. o.

⁸ Tokaji G.: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 1984, 373. o.; a lengyel btk. vonatkozó 21. cikkét lásd: *Code pénal de la république populaire de Pologne. Varsovie, 1970, 21–22. o.* Megjegyzendő végül, hogy a jelen hatályos lengyel btk. (1997. június 6-i törvény) 24. cikke lényegében átvette az idézett rendelkezéseket.

⁹ Nagy F.: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2004, 305. o.

¹⁰ Heller E.: *A magyar büntetőjog általános tanai*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1945, 221–222. o.

provocateurnek sikerül megakadályoznia, hogy a beugratott tettes bűncselekménye befejezetté váljon, a provokátor az önkéntes visszalépés szabályai alapján mentesül a felelősség alól. Ellenkező esetben pedig annak ellenére van helye felbujtás megállapításának, hogy a tettesi cselekmény befejezettségére a „felbujtónak” csupán a gondatlansága terjed ki.¹¹

Az agent provocateur cselekményének megítélése korábban élénk viták tárgya volt¹², napjainkban a következőkre kell helyezni a hangsúlyt: az agent provocateur cselekményének megítélésénél a problémát egyrészt a provokátor szándéka, illetőleg annak terjedelme, másrészt a tettesi cselekmény megvalósulásának stádiuma jelenti.

Amennyiben az agent provocateur szándéka csupán a tettesi bűncselekmény előkészületi vagy kísérleti szakba juttatásáig terjed, a felelősség megítélésénél alapvetően külön kell választani azt, hogy sikerül-e megakadályozni a tettesi bűncselekmény befejezetté válását, vagy nem. Mindegyik esetben közös azonban, hogy a provokátor nem tekinthető anyagi jogi értelemben részesnek. Ha a provokátor szándéka a tettesi cselekmény előkészületi szakba juttatásáig terjedt, a provokátor az előkészület elkövetőjének minősíthető. Szintén elkövetőnek tekinthető a provokátor, azonban nem tettesnek vagy részesnek abban az esetben, ha szándéka a tettesi cselekmény kísérleti szakig juttatásáig terjed. Ez jobban látszik abban az esetben, ha az agent provocateurnek nem sikerül megakadályoznia a tettesi cselekmény befejezését, mivel ekkor a befejezetti szakra a provokátor gondatlansága terjed csupán ki, a részesség azonban szándékos közreműködés a szándékos bűncselekményben. Nem tekinthető azonban részesnek a provokátor abban az esetben sem, amikor sikerül megakadályoznia a tettesi cselekmény befejezettségét. Ezt az indokolja, hogy a részes szándékának a befejezett tettesi cselekményre kell kiterjednie (szemléletesebben: a felbujtó a tettest a bűncselekmény befejezett elkövetésére bírja rá). Természetesen előfordulhat, hogy a részes a tettesi bűncselekmény kísérlete miatt tartozik felelősséggel, de erre csak akkor kerülhet sor, ha a tettesi cselekmény utóbb reked meg kísérleti szakban. A részes szándéka ilyenkor a befejezetté válásra irányul, azonban utóbb áll elő az a helyzet, hogy a tettesi cselekmény kísérleti szakban marad. Tehát, ha adott esetben a felbujtó a tettest bűncselekmény elkövetésére bírja rá, majd utóbb a részes meggondolja magát, és megakadályozza a tettesi cselekmény befejezetté válását: a felbujtó részesi minőségben szerepel, de önkéntes eredményelhárítása miatt nem tartozik

¹¹ Tokaji G.: i. m. 274. o.; Nagy F.: i. m. 305. o.

¹² Lásd erről bővebben: Mészáros Á.: A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008, 208–210. o.

büntetőjogi felelősséggel. Ettől különböző eset az, amikor eleve azzal a szándékkal bírja rá a tettest a bűncselekményre, hogy annak befejezetté válását megakadályozza. Ebben az esetben nem valósul meg fogalmilag felbujtás.

Ha az agent provocateur elhárító tevékenysége sikeres, a büntetőjogi felelősség kérdése kapcsán további megkülönböztetést kell tenni. Ha a provokátor szándéka arra irányul, hogy a „tettes”¹³ büntetendő előkészületet kövessen el, és megakadályozza a tettesi cselekmény kísérleti szakba jutását, az agent provocateur anyagi jogi értelemben az előkészület kifejtőjének tekintendő, büntetőjogi felelősséggel az előkészülettől való önkéntes visszalépés szabályai [Btk. 18. § (2) bek.] szerint nem tartozik. Ez azonban nem érinti a „tettes” büntetőjogi felelősségét.

Ha az agent provocateur szándéka arra irányul, hogy a tettesi cselekményt annak kísérleti szakában megállítsa (annak eredményét elhárítsa), a provokátor az említettek miatt nem tekinthető részesnek (társtettesnek). Elkövetőnek tekinthető, és a büntetőjogi felelősség alól a kísérletre vonatkozó önkéntes visszalépés szabályai [Btk. 17. § (3) bek.] szerint mentesül. A tettes büntetőjogi felelősségét azonban az agent provocateur önkéntes visszalépése nem érinti, kivéve, ha a súlyosabb eredményt a tettes az agent provocateur rábírására hárítja el.

Komolyabb problémát vet fel, ha az *agent provocateur elhárító tevékenysége sikertelen*. Itt is két alapvető eset lehetséges: ha az agent provocateur szándéka csak arra irányul, hogy a „tettes” büntetendő előkészületet kövessen el, a tettes azonban a cselekményt kísérleti szakig juttatja, illetve ha az agent provocateur szándéka a tettesi cselekmény kísérleti szakba juttatására irányult, a bűncselekmény azonban befejezett szakba jut.¹⁴ Utóbbi esetben Tokaji Géza felbujtóként tette felelőssé az agent provocateur a megvalósult befejezett bűncselekmény miatt, kiemelve e megoldás dogmatikailag problematikus voltát. Az agent provocateur szándéka ugyanis csak a kísérleti (vagy adott esetben előkészületi) szakig terjedt, a befejezett szakra csupán a gondatlansága, a részesség pedig szándékos elkövetői alakzat.

Véleményem szerint ez utóbbi esetben a részesség (adott esetben a társtettség) megállapítása a befejezett (szándékos) tettesi cselekményben az előzőekben ismertett problémán túl (tudniillik az agent provocateur ezekben az esetekben nem minősülhet részesnek) az említett dogmatikai probléma miatt is elfogadhatatlan. De lege lata a felbujtás, a bűnsegély és a társtettség szándékos elkövetői alakzat, amely nemcsak a tettes bűncselekményének a szándékosságát követeli meg, hanem a részes vagy a tettestárs cselekményének a szándékosságát

¹³ Az idézőjelet itt az indokolja, hogy az előkészület kifejtője valójában nem tettes.

¹⁴ Természetesen előfordulhat az az eset is, hogy az agent provocateur szándéka a cselekmény előkészületi szakára irányul, és a bűncselekmény befejezett szakba jut.

is. A jelen esetben dogmatikailag és jogilag is elképzelhetetlen a részesi alakzat megállapítása egyrészt olyan esetben, ahol a részesnek éppen a bűncselekmény befejezettségére irányuló szándéka hiányzik (lásd kísérletre való felbujtás), másrészt akkor, amikor a bűncselekmény tényleges befejezettségére az agent provocateurnek csupán a gondatlansága terjed ki. A gondatlanság mind a részesi, mind a társtettesi közreműködés megállapítását kizárta teszi (a rábírás ontológiailag szándékos magatartás, amelynek eredménye ontológiailag szándékos cselekmény, a társtetteség pedig fogalmilag szándékos bűncselekményben való közreműködést kíván meg).

Eljárásjogi és kriminalisztikai kérdések

Az eljárásjogi kérdések közül két dolgot kell megemlíteni. Az egyik, hogy, amint arról már volt szó, ha az agent provocateur a tettest a bűncselekmény befejezésére bírja rá (ami be is következik), vagy annak befejezésében működik közre azzal a szándékkal, hogy a tettest a befejezés pillanatában leleplezze, vagy a hatóságnál feljelentse, anyagi jogi értelemben részesnek (adott esetben társtettesnek) minősül, és büntetőjogi felelősséggel tartozik. Meghatározott esetben viszont az elkövető eljárásjogi akadály miatt mentesülhet a büntetőjogi felelősség alól. Erre ad alapot a Be. 175. §-ának (1) és (2) bekezdése, illetve a 192. § és 192/A §-a.

A második a provokáció hatása a bizonyítás törvényességére. Korábban is elismert volt, hogy a nyomozás során elfogadhatatlan és a gyakorlatban nem is érvényesülhet olyan taktikai szabály, amely a törvénnyel ellentétes. Ennek figyelmen kívül hagyása egyrészt törvénysértés, másrészt azzal jár, hogy az így megszerzett bizonyítékok nem használhatók fel a bizonyítás során. Ennek következtében elvetendő az olyan taktikai módszerek, fogások, eljárások is, mint a terhelt beugratása, vagy más módon alkalmazott pszichikai ráhatás.¹⁵

A hatályos Be. szerint nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg [Be. 78. § (4) bek.]. A törvényhelyet magyarázó kommentár¹⁶ és büntetőeljárás-jogi tankönyv¹⁷ arra utal, hogy a bűncselekmény a Btk. Különös részében foglalt tényállások valamelyikének megvalósítását jelenti. Ezek tipikusan a kényszervallatás (Btk. 227. §), hivatali visszaélés (Btk. 225. §), a jogosulatlan titkos információgyűjtés (Btk. 227/A §), a közokirat-hamisítás (Btk. 274. §),

¹⁵ Gödöny J.: Bizonyítás a nyomozásban. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 1968, 185. o.

¹⁶ Complex Jogtár

¹⁷ Tóth M. (szerk.): Büntető eljárásjog. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006, 107. o.

magánokirat-hamisítás (Btk. 276. §) stb. Ezeket a bűncselekményeket azonban ki lehet, és egyben ki is kell egészíteni az Általános rész által büntetni rendelt, és szintén bűncselekménynek minősülő részesi alakzatokkal, különösen a felbujtással (Btk. 21. §). Itt kell visszautalni az agent provocateur már ismertetett francia értelmezésére.

Az említett kommentár a beugratást a bizonyíték „más tiltott módon” való megszerzése körébe vonja. Ez nyilvánvalóan csak akkor lehet igaz, ha a beugratás valamilyen okból (lásd előző pont) nem minősül bűncselekménynek. Bárhogy nézzük is, a provokációval mint tilalmazott módszer alkalmazásával megszerzett tény mindenképpen azzal a következménnyel jár, hogy a büntetőeljárásban nem értékelhető bizonyítékként.¹⁸ Ráadásul a bizonyítékként való figyelembevétel itt abszolúte kizárt. (Az eljárási jogok korlátozásával beszerzett bizonyíték csupán relatíve kizárt, mivel a bizonyítékot értékelő hatóság mérlegelésétől függ, hogy az eljárási jog korlátozását lényegesnek tekinti-e.)¹⁹

További eljárásjogi kérdés, hogy lehet-e jogszerűen a bűncselekmény leleplezését szolgáló „beépített ember” az, akinek nincsenek büntetőeljárás-jogi jogosítványai, illetve amennyiben igen, azok milyen körben érvényesülhetnek.

A Be. meghatározza azokat a szervezetet, illetőleg személyeket, amelyeknek, illetve akiknek a büntetőeljárás során nyomozási jogkörük van. Ezek az ügyészség, a rendőrség, a vám- és pénzügyőrség, illetve bizonyos körben a kereskedelmi hajó vagy polgári légi jármű parancsnoka [Be. 28. § (3) bek., illetve 36. §]. Szintén különbség teendő a büntetőeljárás megindítása előtti, illetve az azt követő titkos információgyűjtés/adatszerzés és egyéb adatszerző tevékenység között. Mindezen jogintézményeknek szigorú szabályai vannak, mind alkalmazásuk, mind eredményük felhasználása tekintetében (Be. 206., 206/A §). Így például büntetőügyben fedett nyomozó csak a nyomozó hatóság tagja lehet, aki bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtést is végezhet [Be. 178. § (2) bek.]. A rendőrség jogosult vele titkosan együttműködő más személyt igénybe venni, csapdát állítani, stb. (Rtv. 64. §.) Kriminálisztikai szempontból a csapdaállításnak is megvannak a maga szabályai, úgymint a csapda telepítése során a megfelelő csapdaszemély kiválasztása, hatósági tanúk által hitelesített jegyzőkönyv felvétele arról, hogy melyik nyomozó hatóság kihez és milyen csapdát telepít, a csapdaszemélynek milyen feladatokat kell elvégeznie, stb.²⁰

¹⁸ Nyiri S.: A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben. Magyar Jog, 2001/4., 204. o.

¹⁹ Cséka E. (szerk.): A büntetőeljárás jog alapvonalai I. Bába Kiadó, Szeged, 2004, 219–220. o.

²⁰ Lásd erről bővebben Illár S.: Kriminálisztika 1. Krimináltechnika. BM Kiadó, Budapest, 1984, 456–464. o.

Mindezek azért szükségesek, hogy a csapdaállítás és annak eredménye a büntetőeljárásban – okiratként – felhasználható legyen.

Említettem, hogy a tanulmány egyik apropóját két konkrét kutatás adta. Az ezek során vizsgált ügyekben több példát találtam arra vonatkozóan, amikor a nyomozó hatóság csapdát állított az elkövetőnek, és így sikerült tetten érni őt.

Az egyik tényállás szerint Sz. Cs., figyelmen kívül hagyva a közlekedési lámpa piros jelzését, a tilos jelzés ellenére áthajtott egy kereszteződésen. Ezt észlelte két járőr, megállították, intézkedés alá vonták, amelynek során írásban elismerte a szabálysértés elkövetését. A járőrök közölték vele, hogy feljelentik, majd két példányban feljelentést készítettek, ehhez csatolták az írásbeli nyilatkozatot is. Szolgálatuk végén mindezeket elhelyezték az illetékes rendőrkapitányság közlekedésrendészeti osztály forgalom-ellenőrző alosztályának páncélszekrényében lévő gyűjtőkosárban. Mivel ez szombaton volt, a feljelentések szignálására az ügyviteli rend szerint hétfőn kerülhetett sor. Hétfőn reggel Sz. Cs. felhívta a vele baráti viszonyban lévő elsőrendű vádlottat, és érdeklődött, hogy milyen joghátrányra számíthat. Az elsőrendű vádlott néhány tízezer forintot és a jogosítvány bevonását említette, majd ígéretet tett arra, hogy utána néz a dolognak, és beszél az illetékes személlyel. Ez után Sz. Cs. megkereste egy másik rendőr ismerősét is, aki szerint az elsőrendű vádlott által közölnél enyhébb jogkövetkezmény várható. Az elsőrendű vádlott mindeközben a szolgálati beosztás alapján megállapította, hogy kik voltak az intézkedő járőrök, egyiküket felhívta, és megtudta, hogy a feljelentés a páncélszekrényben van. Ez után magához vette onnan a feljelentés két példányát és a nyilatkozatot, majd felhívta Sz. Cs.-t, hogy az ügyben illetékes személy harmincezer forint ellenében hajlandó sztomnózni a feljelentést. Sz. Cs. ekkor kifejezte hajlandóságát az összeg kifizetésére, ezután azonban felhívta a másik rendőr ismerősét, aki a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatánál (RSZVSZ) teljesített szolgálatot. Beszámolt neki a telefonbeszélgetésről, majd kapcsolatba került más dolgozókkal is, akik felkérték, hogy működjön közre az ügy felderítésében. Ennek érdekében Sz. Cs. átvett egy húszezer forintos és egy tízezer forintos bankjegyet mint „csapdapénzt”, majd megbeszélte az elsőrendű vádlottal, hogy mikor és hol adja át a pénzt neki. Miután az elsőrendű vádlott a pénzt átvette, azt eltette, majd visszament kapitányságra, ahol elfogták és elszámolatták, illetve előkerült a pénz, a két feljelentés és a nyilatkozat.²¹

Egy másik esetben az elsőrendű vádlott a cselekmény elkövetésekor nyomozóként dolgozott az APEH Bűnügyi Igazgatóság Somogy Megyei Nyomozó Hivatalánál. Az ügyben szereplő két vádlott egy baráti összejevetelen ismerkedett

²¹ Somogy Megyei Főügyészség, 947/2003. sz.

meg egymással. Egy napon az elsőrendű vádlott felhívta a másodrendűt azzal, hogy ellene bejelentés érkezett az APEH említett hivatalához. A másodrendű vádlott megkérte az elsőrendűt, hogy tudakolja meg, ki tette a bejelentést. Másnap az elsőrendű vádlott elkérte a bejelentést az ügy előadójától, elolvasta, majd telefonon tájékoztatta a másodrendűt. Ekkor a másodrendű vádlott arra kérte az elsőrendűt, hogy szerezze meg a bejelentés fénymásolatát, hogy azonosíthassa a névtelen bejelentő személyét. A segítségért a másodrendű vádlott százezer forintot ajánlott fel az elsőrendűnek, amit az el is fogadott. Ez után az elsőrendű vádlott ismét elkérte a bejelentést, lefénymásolta, majd eljuttatta a másodrendűnek, aki pedig a pénzt juttatta el az elsőrendűnek.

Másnap az elsőrendű vádlott a munkahelyén ötvenezer forintot adott át az ügy előadójának egy borítékban azzal, hogy azt a másodrendű vádlott küldi, de az előadó visszautasította, majd a történeteket jelentette a felettesének. A hivatalvezető utasítására két nappal később, a bűncselekmény leleplezése céljából az ügy előadója felhívta az elsőrendű vádlottat, és közölte, hogy mégis igényt tart a borítékra. (Erről hangfelvételt készített.) Megbeszélésüknek megfelelően másnap munkába menet az elsőrendű vádlott átadta az ötvenezer forintot tartalmazó borítékot az ügy előadójának, az pedig továbbította a hivatalvezetőnek. Az nem nyert bizonyítást, hogy az elsőrendű vádlott a másodrendű kérésére adta át a borítékot.²²

Ezekon a példákon keresztül látszik, hogy a nyomozó hatóság az, amely felügyelte a csapdaállítást. Véleményem szerint az olyan ügyek azonban aggályosak, amelyekben nincs hatósági felügyelet, így amennyiben a bevásárlóközpont biztonsági embere (túllépve hatás- és feladatkörét) – abban a téves feltevésben, hogy a lopás csak akkor befejezett, ha az elkövető az idegen ingó dolgot a pénztártól kiviszi – észleli azt, hogy az elkövető különböző értéktárgyakat rejt el ruházatában, és azért nem intézkedik (lép közbe), hogy az elkövető fizetés nélkül próbáljon meg távozni, majd ez után állítja meg azért, hogy befejezett lopás miatt lehessen vele szemben eljárni.²³ Hasonlóan aggályosnak tekinthető az, amikor az oknyomozó újságíró azért követ el büntetendő cselekményt, hogy valamilyen büntetőjogi jogsértést leleplezzen, mivel erre nincs semmilyen eljárásbeli jogosítványa.

Titkok az információszerzés és a feljelentés körül

A tanulmánynak ebben a részében két további problémakört említek meg, amelyek a hivatkozott kutatások során merültek föl.

²² Somogy Megyei Főügyészség, 3532/2001. sz.

²³ Vö. BH 1995. 73.; BH 1984. 133.

Feljelentés kiegészítése és titkos információgyűjtés

A korrupciós ügyek egy részében a nyomozó hatóság különböző tényekről titkos módszerek felhasználásával szerez tudomást. Problémát okoz ugyanakkor a titkos és a nyílt eljárás viszonya akkor, amikor feljelentés érkezik az ügyészséghez egy olyan ügyben, amelynek a sikeres nyomozásához megelőző titkos információgyűjtés lett volna szükséges, erre azonban nem került sor. A feljelentés megtétele után azt vagy el kell utasítani, vagy annak kiegészítését kell elrendelni, vagy el kell rendelni a nyílt nyomozást. Ebben a körben az ügyész által elrendelt feljelentés kiegészítése lehet problematikus. Bár önmagában a nyomozó hatóság bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtésének ilyenkor sincs törvényi akadálya, ebben az esetben azonban már az ügyész rendelkezik az ügy felett, neki viszont még nincs jogosultsága arra, hogy a nyomozó hatóságot bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtésre, illetőleg a Be. alapján – nyomozás elrendelésének hiányában – bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzésre utasítsa.

A korrupciós ügyekben viszont a feljelentés kiegészítése körében végzett nyílt adatszerző tevékenység nagymértékben veszélyezteti a későbbi nyomozás sikerét. Erre szolgál például az az ügy, amely egy ismeretlen személynek a Legfőbb Ügyészséghez álnéven intézett bejelentése alapján indult. Az illető egyebek között azt kifogásolta, hogy a különböző kistérségi társulások által megpályázott, területi informatikai rendszerek fejlesztésével kapcsolatos pályázatok során olyan cég nyerhette meg a kivitelezést, amely a pályázati pénz öt százalékát visszafizeti. Az ügyben a Fővárosi Főügyészség a feljelentés kiegészítését rendelte el, teljesítésével a Nemzeti Nyomozó Iroda Gazdaságvédelmi Főosztályát bízta meg, egyben felsorolta azokat a cselekményeket, amelyeket ennek folyamán el kell végezni. Ezek a következők voltak: a pályázat kiírójától be kell szerezni minden okiratot, amely kapcsolatba hozható a bejelentésben említett pályázatokkal, elbírálásukkal, kivitelezésükkel; illetve be kell szerezni a konkrét pályázati kiírásokat, a benyújtott pályázatokat, a sikeres pályázatok eredményével kapcsolatos okiratokat, az egyes projektekhez kapcsolódó, a megvalósításukat célzó kivitelezésekkel kapcsolatos minden iratot.

Ezzel kapcsolatban a következő aggályok merülnek fel. A nyomozó hatóság azonnal jelezte a főügyészségnek arra vonatkozó tapasztalatát, hogy a vesztegetés bűncselekmény elkövetésének bizonyítása a feljelentés kiegészítésének elrendelésével az ott előírt feladatok végrehajtásával jelentősen megnehezülhet, mert az érintettek tudomást szereznek az őket érintő eljárás megindulásáról.

Szintén probléma, és az ügyben is felmerült, hogy a feljelentés kiegészítésére nyitva álló határidő az ilyen jellegű ügyekben nem feltétlenül elégséges a beszerzett iratok feldolgozására, így az abban a kérdésben való döntésre, hogy a nyomozás

elrendelésére továbbra is elegendő-e az információ. A jelen ügyben is úgy került sor a nyomozás elrendelésére, hogy a dokumentumokat a nyomozó hatóság beszerzte ugyan, de nem volt ideje a kiértékelésükre.

Javaslatként az ilyen jellegű ügyek sikeres megoldására az fogalmazható meg, hogy célszerűbb lenne az ügyésznek a feljelentés kiegészítése helyett a nyílt nyomozást elrendelnie, és emellett igénybe vennie vagy a bírói engedélyhez nem kötött titkos információszerzés vagy bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés lehetőségét. Ezekre egyrészt több idő áll rendelkezésre, másrészt jobban biztosítható a nyomozás sikere. A hivatkozott ügyet ugyanis egy év és háromhavi nyomozás után úgy szüntették meg bűncselekmény hiányában, hogy sem a feljelentő személye, sem olyan személy nem vált ismertté, akit a bűncselekmény gyanúja terhelt volna.

A titkos információgyűjtés és a feljelentési kötelezettség

A kutatás folyamán felmerült olyan adat, miszerint a gyakorlatban problémát okoz a titkos információgyűjtés során a feljelentési kötelezettségre rendelkezésre álló idő értelmezése. A Be. szerint a megszerzett titkos információt csak akkor lehet a büntetőeljárásban felhasználni, ha annak megszerzése után a titkos információgyűjtést végző szerv a feljelentési kötelezettségének haladéktalanul eleget tett.²⁴

Elvi és gyakorlati problémát vetett fel ugyanakkor annak a feltételnek az értelmezése, amely a titkos információ megszerzése utáni haladéktalan feljelentési kötelezettségre vonatkozik. A kérdést bonyolítja, hogy ezzel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma BKv. 74. szám alatt kollégiumi véleményt adott ki, amelynek tartalma a hivatkozott ügyben is felmerült a Fővárosi Főügyészség részéről a Budapesti Nyomozó Ügyészség vezetőjének címzett leiratában. A hivatkozott ügyben ugyanis az történt, hogy a harmadik ízben elrendelt titkos információgyűjtés határidejének lejárta után bő két hónap elteltével került sor a feljelentés megtételére. Ez után a PKKB engedélyezte a titkos információgyűjtés eredményének bizonyítási eszközként való felhasználását a büntetőeljárásban. Bár a nyomozó ügyészség tett indítványt erre a nyomozási bírónak, később mégis a nyomozás megszüntetését tervezte arra való hivatkozással, hogy a titkos információgyűjtést végző IRM RSZVSZ csak két hónappal a titkos információgyűjtést engedélyező bírósági végzésben meghatározott idő letelte után tette meg a feljelentést, ez pedig nem egyeztethető össze a haladéktalanság fogalmával. A főügyészség leirata az említett BKv.-re való hivatkozással és az ügy bonyolultságára tekintettel nem tartotta törvénytörőnek ezt az időtartamot, és az ügy vádemeléssel történő befejezését javasolta.

²⁴ Be. 206/A §

A hivatkozott BKv. „rendelkező része” szerint: „A »haladéktalanság« nem azonosítható az »azonnal« fogalommal, tehát azzal az időponttal, amikor a titkos információgyűjtést végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az információkat tartalmazó adatokat az információgyűjtést végző szerv rendelkezésére bocsátotta. A feljelentés megtétele azonban nem nyúlhat túl azon az időtartamon sem, ami – az adatmennyiség terjedelmét, az ügy jellegét, bonyolultságát, és személyi összefüggéseit is figyelembe véve – szükséges annak a bűnüldözői megfontolásnak a kialakításához, hogy a beszerzett információk az engedélyben megjelölt személy által elkövetett és a Be. 201. §-ban meghatározott bűncselekmények valamelyikének az elkövetésére utalnak, és azok bíróság elé tárása a bűncselekmény bizonyíthatósága érdekében kívánatos.”²⁵

Ezzel kapcsolatban arra kell rámutatni, hogy a jogszabály értelmezésének több formája lehetséges, az első ezek között a nyelvtani. Ebben a körben azt kell kiemelni, hogy a „haladéktalan” kifejezés az értelmező szótár szerint a következőket jelenti: „azonnal elvégzendő, teljesítendő”.²⁶ Ennek ismeretében nem helytálló az a meglátás, hogy a haladéktalanság ne lenne azonosítható az azonnal fogalmával. Továbbá, ha megnézzük a Be.-nek az „azonnal elvégzendő” kategóriájára használt fogalmait, szintén hasonló eredményre jutunk. Így például a törvény 69. §-ának (1) bekezdése szerint: „ha a terhelt, a védő, a tanú vagy a szakértő idézés ellenére nem jelenik meg, és ezt előzetesen, mielőtt az akadály a tudomására jut, haladéktalanul, vagy ha ez már nem lehetséges, az akadály megszűnése után nyomban, alapos okkal nem igazolja” stb. A soron kívül folytatott eljárást magyarázó kommentár szerint az eljárási cselekményeket késedelem nélkül foganatosítani kell, minden intézkedést haladéktalanul kell megtenni.²⁷ A büntetőeljárás résztvevőivel szemben felmerült kizárási okot a Be. szerint a tudomásszerzés után haladéktalanul kell bejelenteni. Az ismeretlen helyen tartózkodó terheltre vonatkozó szabályok között az áll, hogy a vele szemben alkalmazott intézkedéseket vissza kell vonni, mielőtt az elrendelésük oka megszűnt; a visszavonásról az elrendelő haladéktalanul intézkedik [Be. 73. § (5) bek.]. Ebből az azonnali intézkedési kötelezettség vezethető le.

Szintén az értelmezés kérdéskörével kapcsolatos az a tétel, hogy a büntetőjogban az *elkövető hátrányára irányuló kiterjesztő értelmezés* nem fér össze a jogállami keretekkel. Jelen esetben a haladéktalanság értelmezésének kiterjesztése oly módon, amely lehetővé teszi az akár két hónappal későbbi feljelentést és ennek alapján a titkos információ bizonyítékként való felhasználását a büntetőeljárásban, az elkövető számára lényegesen hátrányos következményeket von maga után. Ellenkező

²⁵ <http://www.lb.hu/velemeny/bv74.html>

²⁶ Juhász J. – Szőke I. – O. Nagy G. – Kovalovszky M. (szerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, 503. o.

²⁷ A Be. 64/A §-ához fűzött Complex-kommentár.

esetben, a törvény helyes értelmezése esetén, ezek az információk ugyanis kívül esnének az őt esetlegesen terhelő bizonyítékok körén. A probléma egy másik aspektusa pedig az, hogy a terhelt érdekét és a büntetőeljárásban őt megillető jogainak gyakorlását jogállami keretek között az garantálja hatékonyan, ha az őt esetlegesen terhelő bizonyítékokról mihamarabb tudomást szerez, és azokkal szemben mihamarabb lehetősége nyílik a védekezésre.

Végül megemlítendő, hogy gyakorlati szempontból ez a fajta értelmezés nem is szükséges, mivel a felvetett probléma más jogintézmények alkalmazásával megfelelően áthidalható. Így, amennyiben a titkos információgyűjtésre rendelkezésre álló határidő letelik, és a hatóság haladéktalanul feljelentést tesz, ez nem vonja maga után a nyomozás elrendelésének haladéktalanságát. Ilyenkor a feljelentés kiegészítése megfelelő megoldást nyújt arra, hogy a már megszerzett titkos információk értéke ne enyésszen el, a nyomozás elrendelésére azonban csak azok és az esetleges más bizonyítékok értékelése után kerüljön sor.

Külön vizsgálat tárgyát képezi, hogy a Legfelsőbb Bíróság kollégiumi véleményében kifejtett jogértelmezéshez alkotmányos keretek között fűződh-e bármiféle kötelező erő. Ennek megválaszolására külön tanulmány hivatott.²⁸

Irodalom

Bouzat, P. – Pinatel, J.: *Traité de droit pénal et de criminologie*. Tome I. Dalloz. Paris, 1963

Cséka E. (szerk.): *A büntetőeljárás jogi alapjai I.* Bába Kiadó, Szeged, 2004

Gödöny J.: *Bizonyítás a nyomozásban.* KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 1968

Heller E.: *A magyar büntetőjog általános tanai.* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1945

Illár S: *Kriminalisztika 1. Krimináltechnika.* BM Kiadó, Budapest, 1984

Juhász J. – Szőke I. – O. Nagy G. – Kovalovszky M. (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992

Mészáros Á.: *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések.* Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008

Mészáros Á.: *Adalékok a jogellenesség tanához.* In: **Virág György (szerk.):** *Kriminológiai Tanulmányok* 46. OKRI, Budapest, 2009, 169–189. o.

Mészáros Á.: *Gondolatok a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleményéről.* Rendészeti Szemle, 2010/2.

²⁸ Lásd erről részletesen: Mészáros Á.: *Gondolatok a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleményéről.* Rendészeti Szemle, 2010/2., 82–86. o.

- Nagy F.:** *A magyar büntetőjog általános része.* Korona Kiadó, Budapest, 2004
- Nyíri S.:** *A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben.* Magyar Jog, 2001/4.
- Pradel, J. – Casorla, F. (eds.):** *Code de procédure pénal.* Dalloz, Paris, 2001
- Pradel, J.:** *Droit pénal général.* Cujas, Paris, 1995
- Stefani, G. – Levasseur, G. – Bouloc, B.:** *Droit pénal général.* 16ième édition. Dalloz, Paris, 1997
- Tokaji G.:** *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban.* KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 1984
- Tóth M. (szerk.):** *Büntető eljárásjog.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006